

УДК 338.12

Наталія ТИМОШИК

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Резюме. Зазначено, що в умовах економічної глобалізації та інтернаціоналізації важливого значення набуває посилення конкуренції країн на світових ринках. У сучасному конкурентному середовищі адекватно відображаються якісні зміни структури світової економіки, зумовлені, насамперед, динамічними інтеграційними процесами на мікро- та макроекономічному рівнях. Як функціонально, так і географічно змінився світовий ринок, а характер конкуренції набув нових глобальних рис. Зауважено, що держава є сильною у світовому просторі, якщо вона позиціонує якісь особливі умови для свого подальшого соціально-економічного розвитку і, водночас, має достатньо партнерських відносин з іншими країнами на наддержавних рівнях. Пріоритетним завданням у такій ситуації є формування й реалізація ефективних механізмів забезпечення національної конкурентоспроможності окремими країнами як складовими глобальної світової системи. У процесі викладу матеріалу згруповано чинники, що спричинили до зниження конкурентоспроможності й ефективності експортної політики. Оцінено сучасний стан конкурентоспроможності національної економіки, проаналізовано рейтинг України порівняно з іншими країнами та окреслено напрями підвищення конкурентоспроможності національної економіки на світових ринках.

Ключові слова: конкуренція, національна конкурентноздатність, світовий ринок, потенціал держави, фінансовий стан.

Natalija TYMOSHYK

DIRECTIONS OF ENSURING COMPETITIVENESS OF NATIONAL ECONOMY

Summary. Importance of the intensification of competition between countries in the world markets under economic globalisation and internationalisation is pointed out in the paper. The qualitative changes of the world economics structure, which are mostly caused by the dynamic integration processes at the micro- and macroeconomic levels, are appropriately displayed under modern competitive environment. The world market has changed both functionally and geographically and the nature of competition acquired new global features. It is stated that the country is strong in the world space if it presents any special conditions for its further socio-economic development and, in the same time, has enough partnership relations with other countries at the supranational levels. The priority task in such situation is development and implementation of effective mechanisms for ensuring the national competitiveness by individual countries as the components of the global system. Factors that led to a decline in the competitiveness and efficiency of export policy are classified in the process of material presentation. The current state of the national economy competitiveness is evaluated, the rating of Ukraine relative to other countries is analysed and the directions for increasing the national economy competitiveness in global markets are outlined.

Key words: competition, national competitiveness, world market, country's potential, financial state.

Постановка проблеми. Зміцнення економіки будь-якої держави вимагає сприятливих умов для її розвитку та активного залучення інноваційних чинників в економічне життя, що впливає на посилення конкурентних переваг порівняно з іншими країнами світу. Підвищення конкурентоспроможності економіки та інноваційний шлях розвитку є ключовим завданням державної економічної політики. Саме тому сьогодні актуальним є дослідження конкурентоспроможності національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвиток вчення про конкуренцію та конкурентоспроможність значний внесок зробили такі вітчизняні й закордонні вчені: Н.І. Гончарова [1], Ф. Котлер [2], Є.В. Крикавський [3], О.Є. Кузьмін [4], С.М. Купринюк [5], В.М. Миленький [6], М. Портер [7], С.І. Соколенко [8], Н.І. Усик [12] та ін. Усі вони пропонували різні підходи до визначення конкурентного середовища та чинників конкурентоспроможності. Наприклад, Майкл Портер, один із визначних сучасних дослідників цієї проблеми, визначив соціально-економічну сутність конкурентоспроможності національної економіки як забезпечення населенню своєї країни досить високого рівня життя. Здатність держави це забезпечити залежить від того, наскільки ефективно використовуються національні ресурси – праця та капітал.

Метою дослідження є вивчення особливостей формування конкурентоспроможності держав на міжнародних ринках. Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження: оцінити сучасний стан конкурентоспроможності національної економіки;

визначити причини низької конкурентоспроможності національної економіки; проаналізувати рейтинг України порівняно з іншими країнами; окреслити напрями підвищення конкурентоспроможності національної економіки України на світових ринках.

Основні результати дослідження. Як вже зазначалося багатьма дослідниками, сучасний світ являє собою конкурентну систему союзів держав, націй-держав, транснаціональних корпорацій та світової промислово-фінансової еліти [1, 3]. Від того, як підібрані й діють головні чинники конкурентоспроможності, залежить пріоритетне становище цих глобальних утворень у світовій економіці. На рівні її найменшої ланки – окремої держави – поєднання цих чинників є тим успішнішим, чим більше вони містять можливостей для врахування об'єктивних напрямів розвитку людства – інтеграції та диференціації. Тобто держава є сильною у світовому просторі, якщо вона позиціонує якісь особливі умови для свого подальшого соціально-економічного розвитку і, разом з тим, має достатньо партнерських відносин з іншими країнами на наддержавних рівнях.

Оцінюванням конкурентоспроможності економік держав займаються кілька центрів із вивчення конкурентоздатності [2, 5]. Серед найвідоміших Інститут стратегії й конкурентоздатності при Гарвардському університеті (США), Міжнародний економічний форум (Давос, Швейцарія), Міжнародний інститут менеджменту (Лозанна, Швейцарія). Щороку вони публікують власні результати вивчення конкурентоздатності країн світу та визначають рейтинги. Кожен із цих центрів використовує власну методологію дослідження й дотримується своїх ексклюзивних критеріїв оцінювання при складанні шкали конкурентоздатності економік країн і окремих регіонів.

Глобалізація економіки призводить до перетворення світового господарства на цілісну економічну систему та активізує конкурентну боротьбу між суб'єктами міжнародних економічних відносин на глобальному і регіональному рівнях [4, 12].

Пріоритетним завданням у такій ситуації є формування й реалізація ефективних механізмів забезпечення національної конкурентоспроможності окремими країнами як складовими глобальної світової системи [6, 7, 8].

Аналізування рейтингу конкурентоспроможності України та інших країн проведено на основі Звіту конкурентоспроможності 2011/2012, підготовленого Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ).

Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК) ВЕФ почав розраховувати у 1979 році. В 1997 році до рейтингу була включена і Україна. Індекс складається з 12 субіндексів [11]:

- державні та суспільні установи;
- інфраструктура;
- макроекономічна стабільність;
- охорона здоров'я та початкова освіта;
- середня, вища та професійна освіта;
- ефективність товарного ринку;
- ефективність ринку праці;
- рівень розвитку фінансового ринку;
- технологічна готовність;
- розмір ринку;
- удосконалення бізнесу;
- інновації.

Оцінювання таких субіндексів на 2/3 складається з даних, отриманих шляхом опитування та анкетування респондентів, на 1/3 – зі статистичних даних. Враховуючи складність проведення оцінювання та охоплення значної кількості сфер життєдіяльності суспільства, в основу аналізу ГІК 2011/2012 покладено наявні на момент дані за 2010–2011 роки.

Відносно попереднього Звіту 2010/2011 років кількість країн-учасниць збільшено зі 139 до 142, оскільки було включено Беліз, Йемен і Гаїті. Рейтинг очолила Швейцарія. У попередньому періоді тривалий час лідирували Сполучені Штати Америки, які перемістилися

на п'яте місце. В першу десятку ввійшли (як і у Звіті 2010/2011) Данія, Сінгапур, Швеція, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Японія та Великобританія.

Після зниження показників протягом двох попередніх років на 17 пунктів у рейтингу ГІК 2011/2012 Україні вдалося повернути 7 пунктів і зміститися з 89 (серед 139 країн) до 82 місця (серед 142 країн у рейтингу ГІК 2010/2011). Щодо країн СНД, то перше місце посідає Азербайджан (55-те місце в рейтингу ГІК), останнє – Киргизія (126-те).

Росія посіла 66 місце (зменшила свої позиції на 3 пункти), Грузія – 88 та Вірменія – 92. Україні вдалося скоротити відставання від Росії до 16 пунктів у поточному (26 пунктів у попередньому рейтингу) завдяки покращенню низки субіндексів, які знаходяться (за умовною класифікацією) у категорії критичних відставань (див. рис.1).

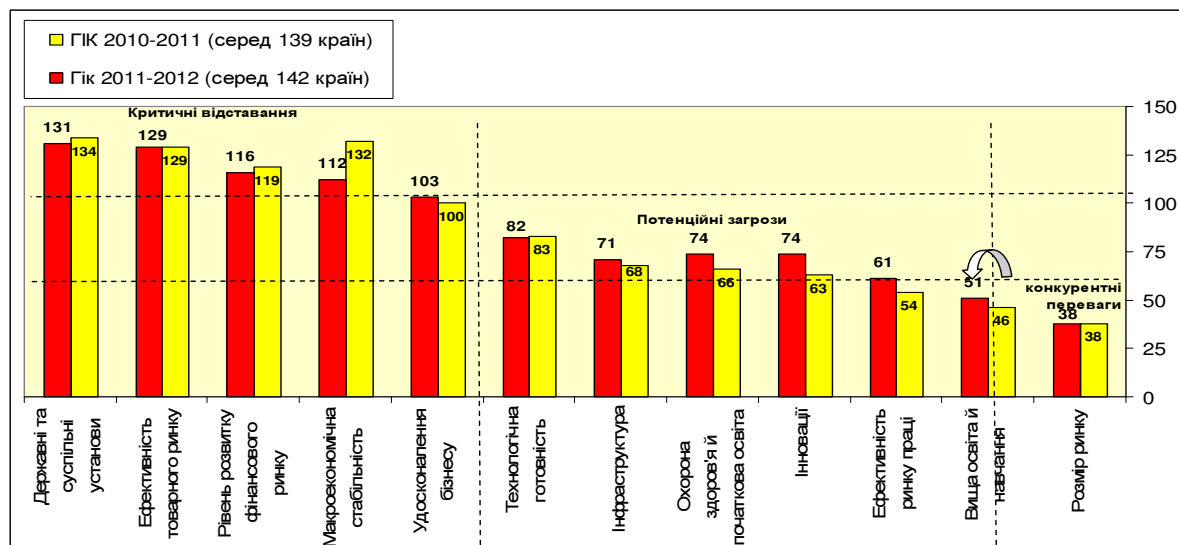

Рисунок 1. Динаміка ГІК України у звітах 2010/2011 – 2011/2012 років*

Figure 1. Dynamics of the Global Competitiveness Index of Ukraine in reports of 2010/2011 and 2011/2012*

* Розроблено за [11].

* Developed by the author according to [11].

Зростання на 20 пунктів продемонстрував субіндекс «Макроекономічне середовище» – це найкращий результат серед складових індексу конкурентоспроможності України. Таке зростання рівня даного субіндексу відбулося завдяки покращенню показників розвитку національної економіки порівняно з повільнішими темпами відновлення економік інших країн світу після фінансової кризи 2008–2009 років.

Підвищення рейтингу відбулося за показниками «дефіцит державного бюджету» (на 29 пунктів), «дисконтна ставка центрального банку країни» (на 22 пункти), «рівень внутрішніх національних заощаджень» (на 11 пунктів) та «індекс споживчих цін» (на 8 пунктів). Завдяки загальній макроекономічній стабілізації показник «кредитний рейтинг країни» зріс на 9 пунктів [11]. Загальна макроекономічна стабілізація призвела до росту показника «кредитний рейтинг країни» на 9 пунктів.

Проте негативно вплинуло на показник «державний борг» (зниження на 24 пункти) нагромадження боргових зобов'язань у період розгортання економічної кризи та подолання її наслідків.

Крім того, у зоні критичного відставання підвищилась оцінка субіндексів «Рівень розвитку фінансового ринку» (на 3 пункти) й «Державні та суспільні установи» (на 3 пункти).

Отримані позитивні результати стали можливими завдяки частковій стабілізації ринку фінансових послуг, зростання довіри банків до позичальників та збільшенню їх ресурсної бази.

Але у сфері критичного відставання за аналізований період мали місце тенденції до зниження. Зокрема, значення субіндексу «Удосконалення бізнесу» скоротилося на 3 пункти, що пов'язано з погіршенням умов розвитку кластерної кооперації між виробництвом і науково-дослідною сферою, готовності делегувати повноваження у корпоративному управлінні, а також сприяння розвитку підприємницької ініціативи на локальному рівні. Не змінився субіндекс «Ефективності товарного ринку» (на 129 місці).

Наведені вище субіндекси у сфері критичного відставання висвітлюють ті проблемні питання, які вимагають першочергового вирішення. Проте таке покращення має здійснюватися без втрат, які за результатами оцінювання, на жаль, мали місце у сфері як потенційних загроз, так і конкурентних переваг.

Субіндекс «Вища освіта й навчання» через втрату лише 5 пунктів змістився зі сфери конкурентних переваг у сферу потенційних загроз. На погіршення позиції України у сфері вищої освіти та навчання вплинула політика скорочення витрат на підвищення кваліфікації персоналу у вітчизняних компаніях в умовах посткризового відновлення та низька якість шкіл професійного менеджменту. Водночас серед досягнень світового рівня слід відзначити продовження покращення якості викладання математичних та дослідницьких наук.

Результати аналізування свідчать, що у сфері потенційних загроз зріс лише субіндекс «Технологічна готовність» (на 1 пункт) в основному за рахунок продовження розвитку ринку інформаційних технологій, а саме, через покращення пропускну здатності Інтернету, його якості та позитивних тенденцій у напрямку впровадження підприємствами новітніх технологічних процесів.

Серед інших субіндексів, які відносяться до категорії потенційних загроз, відслідковується тенденція до погіршення рейтингу, при цьому найбільшого зниження (на 11 пунктів) Україна зазнала за субіндексом «Інновації» і перемістилася на 74 місце.

У сфері конкурентних переваг єдиним на сьогодні залишився субіндекс «Розмір ринку», за яким Україна посіла найвище 38 місце (без змін відносно рейтингу попереднього року). Це означає, що потенціальні ринки збуту для українських товарів, як внутрішній, так і зовнішній, залишаються досить місткими і здатні інтегруватися у міжнародний поділ праці на засадах конкурентоспроможності.

Загалом оцінювання країн світу у рейтингу конкурентоспроможності 2011/2012 відбувалося в період загострення нових ризиків фінансової стабільності. У перші місяці 2011 року темпи відновлення економічного зростання у світі були досить сталими в межах прогнозованого МВФ рівня 4,4 % (у квітневому прогнозі). Вже з середини поточного року спостерігалось загострення питань з обслуговування та погашення нагромаджених суверенних боргів в окремих країнах Єврозони та у США. Така ситуація призвела до змін на світових фінансових ринках та спричинила негативний вплив на розвиток світової економіки (у вересні прогноз МВФ було переглянуто у бік зниження на 0,4 в.п.). З огляду на це, більшість розвинених країн демонструє досить повільний вихід із кризи.

Такі процеси відображені у ГІК 2011/2012. Наприклад, спостерігалось погіршення макроекономічного середовища у Греції (80 місце проти 67 у попередньому рейтингу), США (90 місце проти 87), а також зменшилося відставання між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються з 1,3 бала у 2005 році до 0,8 у 2011.

У зв'язку з цим доцільно згрупувати чинники, що спричинили до зниження конкурентоспроможності й ефективності експортної політики. До основних з них відносяться:

- загальний стан економіки держави;
- корупція;
- низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів;
- висока національна собівартість більшості товарів, що перевищує рівень світової ціни;
- рівень планування й управління зовнішньоекономічною діяльністю;
- невідповідність вітчизняних товарів світовим стандартам;
- збитковість багатьох підприємств;
- великий зовнішній борг;
- недостатній рівень розвитку інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності;

- перевага закритих міжнародних ринків унаслідок широкої транснаціоналізації;
- конкурентна й дискримінаційна політика окремих держав;
- економічні можливості торгових партнерів;
- лібералізація та глобалізація міжнародної торгівлі.

У сформованих обставинах основне стратегічне завдання для України – перехід до розвитку економіки, більше орієнтованої на експорт, і, отже, на виробництво товарів, здатних конкурувати на світовому ринку.

За результатами дослідження можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку економіки України основними напрямками підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках можуть бути:

- удосконалення механізму державної підтримки українських підприємств і забезпечення їх конкурентоспроможності на світовому ринку;
- підвищення ефективності пріоритетних галузей вітчизняного виробництва та їх реструктуризація;
- визначення напрямків експортної спеціалізації галузей;
- забезпечення розвитку ринкової та соціальної інфраструктури;
- сприяння розвитку інфраструктури, що обслуговує зовнішньоекономічну діяльність;
- підвищення рівня активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в регіонах України;
- активне впровадження у виробництво ресурсо-, енергоефективних технологій;
- підтримка науково-технічного розвитку підприємств на державному рівні;
- залучення та стимулювання високотехнологічного експорту.

Висновки. Національна конкурентоспроможність визначається економічними, політичними і соціальними чинниками, інфраструктурою країни, її науковим потенціалом. Не менш важливим є ресурсний потенціал України, зокрема мінеральні ресурси, які виступають конкурентоспроможними на світових ринках. Іншими словами, підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародних ринках залежить від: сформованого належного внутрішнього конкурентного середовища, яке визначає рівень конкурентної боротьби між підприємствами; рівня зовнішньоекономічної діяльності, який залежить від кількості укладених двосторонніх угод з країнами–торговельними партнерами та участі України в роботі міжнародних організаціях; інноваційного підходу до формування економіки, що, в свою чергу, підвищить конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових товарних ринках.

Conclusions. Thus, national competitiveness is determined by economic, political and social factors, the country's infrastructure, and its scientific potential. Equally important is the resource potential of Ukraine, in particular mineral resources, which act competitively in world markets. In other words, the country's competitiveness in international markets depends on: the established proper internal competitive environment, which determines the level of competition between enterprises, the level of foreign trade, which depends on the number of concluded bilateral agreements with EU trade partners and the participation of Ukraine in international organizations; innovative approach to the economy, which in turn will increase the competitiveness of domestic products on world markets.

Використана література

1. Гончарова, Н. Инновационность конкурентных факторов экономического развития [Текст] / Н. Гончарова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 43– 51.
2. Котлер, Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс [Текст] /Ф.Котлер; пер. с англ. под ред. Ю.Н.Каптуревского. – СПб.: Питер, 2003. – 496 с.
3. Крикавський, С.В. Маркетингова товарна політика: навч. посібник [Текст] / Крикавський С.В. та ін. – Львів: Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2008. – 276 с.
4. Кузьмін, О.Є. Проблеми фінансово-кредитного регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур: монографія [Текст] / О.Є. Кузьмін, І.В. Алексєєв, М.К. Колісник; за заг. ред. О.Є. Кузьміна, І.В. Алексєєва. – Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 152с.
5. Купринюк, С. Оцінка конкурентоспроможності економіки України [Текст] / С. Купринюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1. – С. 102 – 110.

6. Миленький, В. Діяльність державних інститутів щодо забезпечення пріоритетів інноваційного розвитку національних економік в умовах міжнародної конкуренції [Текст] / В. Миленький // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. – № 6. – С. 67 – 72.
7. Портер, М. Конкурентное преимущество. Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость [Текст] / М. Портер. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 720 с.
8. Соколенко, С.І. Глобалізація і економіка України [Текст] / С.І. Соколенко – К.: Логос, 2009.
9. Статистичний щорічник України за 2010 рік // Держкомстат України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Україна у світових рейтингах конкурентоспроможності [Текст] / Монітор конкурентоспроможності. – 2010. – № 1. – С. 4–10.
11. Урядовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua>.
12. Усик, Н. Проблемы конкурентоспособности в современной экономике [Текст] / Н.Усик // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 2 (22). – С. 24 – 27.